

Úvod

Slová tvorivosť, tvorivý opustili pôvodnú domovskú pôdu psychológie a sú v posledných dvoch desaťročiach frekventované v rôznych sférach života. Označujú sa nimi výnimočné výkony ľudí, brilantné myšlienky či nápadité riešenia problémov dnešného sveta. Adjektívum tvorivý označuje človeka so schopnosťou, ktorá má byť zavŕšením jeho kognitívnych dispozícií – ide totiž o schopnosť zužitkovať doterajšie znalosti, zručnosti a informácie o istej oblasti života tak, aby výsledkom aktivity jedinca bola nová a hodnotná myšlienka, originálny nápad, riešenie ponúkajúce perspektívu a osoh viacerým členom spoločnosti i samotnému tvorcovi.

Slovo tvorivosť sa však aj často zamieňa s ostatnými termínmi, ktoré zvyčajne vyjadrujú iba určitú časť jeho plného významu. V tejto súvislosti sa možno najčastejšie stretnúť s pojmami ako inovácia, tvorba, produkcia, fantázia, predstavivosť, obrazotvornosť, originalita, senzitivita. Viac svetla do tvorivosti prezentovanej vo verbálnej forme sa pokúsi vniesť predkladaná dizertačná práca. Má byť zavŕšením niekoľkoročného štúdia tvorivosti a praktického rozvíjania jednotlivých stránok tvorivého myslenia dieťaťa – žiaka primárnej školy.

Nosnou témou práce je tvorivé písanie detí mladšieho školského veku. Tvorivé písanie vnímame ako jeden z prostriedkov, ktorý má predpoklady podieľať sa na formovaní produkčných zručností dieťaťa, a teda na jeho komunikačnej kompetencii. V súčasnosti je tvorivé písanie veľmi vychyteným slovným spojením; dostalo sa aj do štátnych pedagogických dokumentov, školy na všetkých stupňoch vytvárajú vlastné voliteľné predmety s týmto názvom, organizujú sa semináre a rôzne pracovné dielne, kde sa frekventanti snažia buď rozvinúť vlastný talent na písanie, alebo sa chcú dozvedieť viac o stratégiách a metódach tohto u nás mladého odboru.

Záujem o tvorivé písanie je pochopiteľný. Nezriedka sa však možno stretnúť aj s nesprávnou interpretáciou toho, čo je možné označovať ako tvorivé písanie. Preto sa pokúsime ozrejmiť vlastné ponímanie tvorivého písania, ktoré je opreté najmä o štúdium početných zahraničných publikácií venujúcich sa tejto problematike. Najmä v angloamerickom prostredí má tvorivé písanie obrovskú, takmer storočnú tradíciu, preto nie je núdza o kvalitné učebnice (výberovo spomenieme iba niektoré opakujúce sa mená v citačných indexoch – P. Elbow, D. Doubtfire, R. B. Kaplan, E. Gould, D. Lodge, W. Grabe, Ch. Tribble, G. Rico, T. Hedge, R. Barrass, P. Dawson, S. Marshall, N. Watts a i.). Prvotným

impulzom a následne veľkou inšpiráciou sa stala koncepcia tvorivého písania českého teoretika a didaktika literatúry Z. Fišera, ktorého publikácia (2001) doposiaľ drží v česko-slovenskom odbornom kontexte prvenstvo v šírke, v akej sa tvorivému písaniu venuje, spôsobe prezentovania kľúčových teoretických pojmov a opise praktických námetov na samotnú realizáciu v škole.

Mnohé prístupy k vysvetľovaniu cieľov a prostriedkov tvorivého písania sa zužujú zvyčajne na dospelého, resp. dospievajúceho pisateľa alebo na pisateľa, ktorý má literárne ambície. Publikácií venujúcich sa skupine prvopisateľov, detí, ktoré si len nedávno osvojili techniku písania a pokúšajú sa písomne formulovať vlastné vyjadrenia bez ambície stať sa literárne tvorivými, je menej. Touto prácou by sme chceli prispieť k rozšíreniu poznatkov o písaní detí mladšieho školského veku, o písaní pre radosť a osobnostný profit. Cieľom dizertačnej práce je teoreticky zdôvodniť a empiricky dokázať opodstatnenosť zaradovania tvorivého písania do školskej praxe.

V tomto duchu je formulovaný aj výskumný problém práce. Kladieme si otázku, ako môže aplikovanie tvorivého písania v mladšom školskom veku ovplyvniť komunikačnú kompetenciu jedinca, osobitne textovú produkciu. Formulácia výskumného problému pomohla určiť hlavnú výskumnú metódu, ktorou je pravý experiment. Použitie experimentu znamená zavedenie experimentálneho zásahu v experimentálnej skupine. Zásah má spôsobiť zmenu v meranej premennej. Tieto výskumné parametre pomohli rozčleniť dizertačnú prácu do štyroch hlavných kapitol. Prvé tri sú teoretické. Prvá kapitola sa venuje tomu, čo chceme experimentálnym zásahom zmeniť, druhá predstavuje spôsob, ako chceme k želanej zmene dospieť. Tretia kapitola hovorí o tom, ako (resp. prostredníctvom čoho) chceme zmenu spôsobenú experimentálnym zásahom merať. Štvrtá kapitola je praktická, opisuje celý proces riešenia výskumného problému.

Ústredným pojmom prvej kapitoly je verbálna kreativita. Pri jej definovaní najprv uvádzame psychologické chápanie tohto pojmu, ktoré sa v novších publikáciách rozširuje v tendenciách interdisciplinarity aj naprieč inými vednými odbormi súvisiacimi s tradičnou psychológiou (kognitívne vedy, neurovedy a pod.). O verbálnej kreativite potom hovoríme vo vzťahu k lingvistike a lingvodidaktike a jej ústrednému pojmu, ktorým je komunikačná kompetencia ako východisko i cieľ komunikačného rozvíjania v škole. V ďalšej časti uvažujeme o prejavoch verbálnej kreativity pozorovateľných v jednotlivých súčiastiach komplexne chápanej komunikačnej kompetencie jedinca.

Druhá kapitola sa venuje tvorivému písaniu ako jednému z druhov písania (okrem tvorivého sa v odbornej literatúre rozlišuje aj personálne, štandardizované, výkladové

a persuzívne). Táto časť práce zhrňa základné poznatky o tvorivom písaní, predstavuje ciele, podstatu a význam tvorivého písania, doterajšie tendencie vo vyučovaní písania najmä v angloamerickom prostredí, ukazuje rozdiely medzi procesovým prístupom k písaniu a písaním orientovaným na produkt, rozdiely medzi asociačným a racionálnym písaním. V ďalšej časti tejto kapitoly prezentujeme pohľad na tvorivé písanie ako kreatívny rozvojový program a analyzujeme možný vplyv tvorivého písania na vyučovanie jazyka, slohu a literatúry v primárnej škole.

V tretej kapitole spájame dva rozličné pohľady na jeden objekt vedeckého bádania. Centrom tejto časti je totiž pojem text. Po definícii textu prinášame bez nároku na úplnosť rozličné prístupy k analyzovaniu (1) textu ako verbálneho produktu v psychológii a (2) textu ako štruktúry jazykových jednotiek s istým obsahom usporiadaných podľa istého zámeru z pohľadu lingvistiky. Významné miesto v tejto kapitole zastáva sústava výrazových kvalít textu F. Mika, ktorá sa stala východiskom pre spôsob analýzy a hodnotenia kvality detského textu.

Obsah výskumnej časti tvorí štvrtá kapitola. Keďže na preskúmanie stanoveného výskumného problému sme si zvolili dominantnú metódu experiment, v tejto časti predstavujeme všetky parametre realizovaného pedagogického výskumu, ktorým chceme odhaliť najmä didaktické dispozície tvorivého písania. Použitie experimentu si vyžaduje kooperáciu viacerých metód pedagogického výskumu, a tak v snahe čo najviac profitovať zo získaných údajov na vhodných miestach kombinujeme kvantitatívne a kvalitatívne vedecké metódy. Výsledky prezentujeme v tabuľkách a grafoch, interpretujeme ich, overujeme hypotézy a v závere štvrtej kapitoly prinášame diskusiu.

Súčasťou práce sú aj prílohy, kde uvádzame tie textové časti a tabuľky, ktoré by narúšali plynulosť hlavného textu. Podstatnú časť príloh tvorí Príloha A. V nej predstavujeme kreatívny rozvojový program s dominanciou tvorivého písania, ktorý sme aplikovali v priebehu jedného školského roka v 4. ročníku základnej školy.

Táto práca by nevznikla bez obrovskej ľudskej podpory a početných odborných rád školiteľky docentky PaedDr. Ľudmily Liptákovej, CSc. Za to aj za mnoho iného vyslovujeme úprimné poďakovanie.